

Nr 36*Utlåtande i anledning av väckta motioner om statsbidrag till sjömans hemresa vid semester m. m.*

Andra lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 166 i första kammaren av herr *Gorthon m. fl.* och nr 196 i andra kammaren av herr *Carlsson* i Göteborg *m. fl.*

I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts, »att riksdagen måtte antaga följande

Förslag

till

lag om ändring i sjömanslagen den 30 juni 1952 (nr 530).

Härigenom förordnas, att 26 § sjömanslagen den 30 juni 1952 (nr 530) skall erhålla följande ändrade lydelse.

26 §.

Avgår sjöman å fartyg i utrikes fart från sin tjänst i annat land än där han är bosatt *eller lämnar han under sådant förhållande fartyg för att åtnjuta semester eller tjänstledighet* och vill han resa till sin hemort, skall av kostnaden för resan med underhåll hälften bestridas av statsmedel och hälften gäldas av redaren, såframt sjömannen varit i tjänst å fartyget eller hos redaren *aderton månader* i följd och icke haft tillfälle under det senast förflutna året att lämna tjänsten i det land där han är bosatt. Beräknas fartyget inom *två* månader uppnå hamn, från vilken hemresan kan ordnas med avsevärt mindre kostnad eller omgång, är sjömannen ej berättigad till fri hemresa med mindre han kvarstår i tjänsten till fartyget uppnår sådan hamn. Vill sjöman, som uppsäger tjänsteavtalet eller begär entledigande, erhålla fri hemresa, skall han samtidigt göra framställning därom.

Hemresan skall — — — förmånliga villkor.

Om förlust — — — i 33 §.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1963».

Beträffande de skäl motionärerna åberopat till stöd för sin hemställan får utskottet, i den mån redogörelse därför inte lämnas i det följande, hänvisa till motionen I: 166.

Över motionerna har utskottet i den ordning 46 § riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande från sjöfartsstyrelsen. Yttranden har därjämte på utskottets begäran avgivits av Sveriges redareförening, Sveriges fartygsbefälsförening, Svenska maskinbefälsförbundet, Svenska sjöfolksförbundet och Svenska stewardsföreningen.

Gällande bestämmelser

Enligt 26 § *sjömanslagen den 30 juni 1952* skall, om sjöman å fartyg i utrikes fart avgår från sin tjänst i annat land än där han är bosatt och han vill resa till sin hemort, av kostnaden för resan med underhåll hälften bestridas av statsmedel och hälften gäldas av redaren under förutsättning att sjömannen varit i tjänst å fartyget eller hos redaren två år i följd och icke haft tillfälle under det senast förflutna året att lämna tjänsten i det land där han är bosatt. Beräknas fartyget inom sex månader uppnå hamn, från vilken hemresan kan ordnas med avsevärt mindre kostnad eller omgång, är sjömannen inte berättigad till fri hemresa om han inte kvarstår i tjänsten tills fartyget uppnår sådan hamn. I likhet med vad som gäller beträffande förmånen av fri hemresa för sjuk eller skadad sjöman stadgas vidare skyldighet för sjömannen att, i stället för erhållandet av fri hemresa, taga en med hans anställning likvärdig tjänst å hemåtgående fartyg, om hans hälsotillstånd medger det. Eljest skall hemresan ordnas av svenske konsuln eller, om svensk konsul inte finns på platsen, av befälhavaren. Syftet med denna föreskrift är att möjliggöra tillämpning av 34 § *sjölagen* och *kungl. kungörelsen den 15 mars 1957* angående gottgörelse för sjöfolks hemförande med svenskt fartyg från utrikes ort (SFS nr 92) och därigenom skapa säkerhet för att resan anordnas på bästa och minst kostsamma sätt. Ordnas hemresan av konsuln, skall befälhavaren på begäran ställa säkerhet för redarens andel i kostnaden.

Därest sjöman, som önskar fri hemresa, själv uppsäger tjänsteavtalet eller begär entledigande, skall framställning om hemresa göras samtidigt.

Sjöman, som avskedas på någon av de grunder som angives i 33 § *sjömanslagen*, går i allmänhet miste om rätten till fri hemresa.

På grund av 7 § *sjömanslagen* äger bestämmelserna om fri hemresa motsvarande tillämpning beträffande befälhavaren.

Historik m. m.

Bestämmelserna om fri hemresa för sjömän efter längre tids tjänstgöring infördes genom 1952 års *sjömanslag* och avsåg ursprungligen endast svenska sjömän. Vid lagens tillkomst riktades mot förslaget om fri hemresa anmärkningar av innebörd att en förmån av ifrågavarande slag icke borde

stadfästas i sjömanslagen utan regleras av parterna själva. *Föredragande departementschefen* fann denna invändning icke tillräckligt vägande. I stället framhöll han att, ehuru väl redaren hade fördel av att sjöman stannade i hans tjänst så länge som två år, det också var ett allmänt intresse, att svenska sjömän hade fasta arbetsförhållanden och kvarstod på svenska fartyg så länge som möjligt samt icke helt förlorade förbindelsen med hemlandet. Vidare borde beaktas att en i utländsk hamn avmönstrad sjöman ej alltför sällan blev blottställd och fick på statens bekostnad hemsändas.

I proposition nr 178 till 1962 års riksdag framlades förslag till sådana ändringar i sjömanslagen att de i svenska handelsflottan anställda utländska sjömännen beträffande förmåner av social karaktär — däribland rätten till fri hemresa — skulle likställas med de svenska. I det betänkande som låg till grund för förslagen uttalades att beträffande utländska sjömän icke gjorde sig gällande helt samma synpunkter som i fråga om svenska sjömän men att det oaktat utländska sjömän icke borde behandlas sämre i förevarande hänseende än de svenska. *Föredragande departementschefen* anslöt sig till denna uppfattning. *Andra lagutskottet*, som i sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 39 behandlade propositionen, hade även att taga ställning till motionsyrkanden av i huvudsak samma innebörd som de förevarande. Utskottet, som tillstyrkte Kungl. Maj:ts förslag, fann det inte lämpligt att i samband med detta till närmare behandling upptaga de väckta yrkandena om en generell utvidgning av förmånen av fri hemresa efter längre tids tjänstgöring.

Lag om ändring i sjömanslagen i berörda hänseenden utfärdades den 23 november 1962 och trädde i kraft den 1 januari 1963.

Den del av hemreseutgiften som bestrides av statsmedel utgår från det under tredje huvudtiteln upptagna anslaget »Gottgörelse av kostnader för sjöfolk och nödställda svenska medborgare». Under budgetåren 1953/54—1960/61 har statens utgifter för fria resor enligt 26 § sjömanslagen uppgått till genomsnittligt 7 300 kronor per budgetår. Det har antagits, att motsvarande utgifter efter 1962 års lagändring kommer att ungefär fördubblas.

I andra stycket av 13 § lagen den 29 juni 1945 om semester stadgas att fartygsanställd, som önskar erhålla semester, skall göra skriftlig ansökan härom hos arbetsgivaren. Om sådan ansökan ej gjorts, skall arbetsgivaren i stället för semester utge ersättning till arbetstagaren med belopp motsvarande vad denne skulle ha uppburit i lön under semestern; dock må arbetsgivaren i stället, om överenskommelse därom träffas med arbetstagaren, uppskjuta semestern under högst ett år.

1960 års semesterkommitté har i sitt i september 1962 avgivna betän-

kande Ny semesterlag (SOU 1962:44) även uppmärksammat vissa ombordanställdas problem vad gäller erhållande av semester. Härom anföres i betänkandet å s. 236 f.

Därest en fartygsanställd i vederbörlig ordning anhåller att få uttaga under kvalifikationsåret intjänad semester är han i princip berättigad till sådan redan under semesteråret. Därast fartyget, där arbetstagaren är anställd, icke anlöper svensk hamn, är arbetstagaren emellertid icke skyldig att mottaga semester. I denna situation blir det naturliga, att semester — i enlighet med stadgandet i slutet av stycket — uppskjutes under ett år. Därast fartyget emellertid ej heller under detta år anlöper svensk hamn blir läget mer komplicerat. Hittills har i sådant fall arbetstagarens semesterförmån brukat avlösas genom semesterersättning, och något uttag av semester i form av avlönad ledighet har då icke kunnat ske. I de kollektivavtal, som i år träffats för de ombordanställda, har emellertid införts regler av innehåll, att envar arbetstagare, som är fast bosatt i Sverige, Norge, Danmark eller Finland, efter 18 månaders fortlöpande tjänst, varav 12 månader utanför nordisk hamn, äger rätt till fri resa till hemorten för åtnjutande av semesterledighet.

Genom de regler, som sålunda upptagits i kollektivavtalen för de ombordanställda, förverkligas i praktiken semestertanken för denna kategori på ett bättre sätt än tidigare. En fartygsanställd behöves ej riskera att till följd av fartygets fjärran resor under längre tid än halvtannat år hindras från uttagande av semester. Att märka är emellertid, att Sveriges redareförening, som på arbetsgivarsidan accepterat den ovanberörda ordningen, i en anteckning till det tvååriga kollektivavtalet förklarar sig ämna, inför ett eventuellt nytt avtal, ompröva sin ståndpunkt härvidlag, därest ej viss ändring kommer till stånd vad gäller statsmakternas beredvillighet att delvis finansiera de ifrågavarande hemresorna.

Bakgrunden till det ovan anförda är följande. Enligt 26 § sjömanslagen (nr 530/1952) äger sjöman, som i utlandet avgår från sin tjänst, rätt till fri hemresa — för vilken kostnaden till hälften bestrides av redaren och till hälften av statsmedel — därest sjömannen varit i tjänst på fartyget eller hos redaren i två år i följd och icke haft tillfälle att lämna tjänsten i svensk hamn under det senast förflutna året. Enligt den tolkning, som för närvarande får anses förhärskande, tillämpas denna regel på sådant sätt att sjömannen måste ha slutat sin anställning för att jämlikt lagen bli berättigad till statssubventionerad hemresa. En fartygsanställd kan sålunda icke erhålla denna förmån för att under fortlöpande anställning semestra i hemlandet. De norska och danska sjömanslagarna, som upptager stadganden av samma eller liknande innehåll, tolkas härvidlag på ett för de anställda förmånligare sätt. Här utgår sålunda statsbidrag till hemresa även för semester under pågående anställning.

Enligt kommitténs uppfattning vore det från synpunkten att bereda även sjöfolket en tillfredsställande förmån av semester en uppenbar fördel om den ordningen blev bestående, att hemresa för semester ersattes minst en gång vartannat år. Tvingas en sjöman att för hållande av semester ta avsked från tjänsten kvalificerar hans intjänade semestertid nämligen ej till ny semester, vilket annars är fallet.

Motionerna

Motionärerna påtalar att 26 § sjömanslagen av vederbörande myndigheter ansetts tillämplig endast när en sjöman definitivt lämnar sin tjänst ombord på svenskt fartyg och icke när han är berättigad till hemresa på grund av semester. Det påpekas att motsvarande bestämmelser i övriga nordiska länder tolkas så, att de även omfattar sistnämnda fall. Motionärerna framhåller, att även de intressen hemresebestämmelsen avser att tillgodose talar för att en ändring av sjömanslagen kommer till stånd i syfte att utvidga rätten till fria hemresor till att avse även hemresa på grund av semester eller tjänstledighet.

I motionerna beröres därefter gällande avtal på sjöfartens arbetsmarknad och uttalas härvid följande:

I anslutning till det nya tvåårsavtal, som träffats mellan parterna på sjöfartens arbetsmarknad innevarande år, har parterna tillika i särskild ordning överenskommit, att såväl befäl som manskap å vilka kollektivavtalen äger tillämpning skall äga rätt till fri hemresa efter 18 månaders sammanhängande tjänstgöring för åtnjutande av semester. Den sålunda antagna tidsfristen sammanfaller med den, vilken sedan länge tillämpats för manskap på norska fartyg. Det bör emellertid observeras, att den svenska överenskommelsen — i motsats till kollektivavtalets bestämmelser i övrigt — gäller endast till och med den 1 juli 1963. Anledningen härtill är att redarna i princip velat ställa sig positiva till en förkortning av arbetsfristen till 18 månader, varigenom sjöfolket således beredes tillfälle att med kortare intervaller åtnjuta semester i Sverige. Redarna är alltså villiga att bära sin andel av den merkostnad, som härigenom uppkommer, men förutsätter å andra sidan att också statsverket skall bära sin andel av kostnaderna.

Motionärerna framhåller vidare att vid bedömandet av frågan huruvida staten skäligen bör åtaga sig den merkostnad, som blir följd av den föreslagna lagändringen, även bör beaktas, att de ombordanställda betalar betydande belopp i skatter till Sverige — 1959 nära 68 miljoner kr., 1960 drygt 80 miljoner kr. och 1961 nära 96 miljoner kr. — men att de av naturliga skäl endast i ringa utsträckning kan tillgodogöra sig de sociala och andra förmåner som erbjudes svenska medborgare. Även ur dessa synpunkter anser motionärerna det påkallat, att förstäelse visas för sjöfolkets krav på de i och för sig begränsade förmåner som de kan dra fördel av. Statens kostnader vid en utvidgning av rätten till fri hemresa skulle i förhållande till de ombordanställdas skattebörd bli ytterst rimliga och skäliga.

Remissyttrandena

Samtliga remissinstanser tillstyrker motionerna.

Sjöfartsstyrelsen finner nuvarande tillämpning av 26 § sjömanslagen in-

nebära en diskriminering av dem som efter avmönstring kvarstår i redarens tjänst och anser detta inte vara i överensstämmelse med syftet med förmånen. Här om anföres vidare i yttrandet:

Sjöfartsstyrelsen vill i sammanhanget även erinra om att ett av svensk sjöfartsnärings allvarligaste problem för närvarande är den snabba växlingen av arbetskraften. Såsom framgår av förarbetena till 1952 års ändring av sjömanslagen, var redan då den genomsnittliga tjänstgöringstiden för sjömän i den svenska handelsflottan mindre än två år och denna tid torde där efter närmast ha tenderat mot att minska. Det är enligt sjöfartsstyrelsens mening ur olika synpunkter angeläget att på allt sätt söka stimulera det äldre, erfarna manskapet att kvarstanna i handelsflottan. Dessa strävanden motverkas emellertid väsentligt om en fastare anställning skall mötas med förlust av förmånerna enligt 26 § sjömanslagen.

Sjöfartsstyrelsen finner även den av motionärerna föreslagna sänkningen av kvalifikationstiden för erhållande av fri resa skälig och anför härutinnan:

Den för andra arbetstagargrupper under senare år genomförda förbättringen av arbetsvillkoren i form av kortare arbetstid och längre fritid har för sjömannens del icke fått reell motsvarighet. Sjömannens rätt till vederlag i form av fritid eller kontant ersättning för längre veckoarbetstid till sjöss och deras rätt till semester eller semesterersättning ger icke samma förmån, om ej sjömännen beredes tillfälle att uttaga sådan ledighet så att de kan med viss regelbundenhet besöka släktingar och vänner i hemlandet. Att den sjömannen tillförsäkrade rätten till kostnadsfri hemresa ökas från rätt till sådan resa en gång för varje tjänstgöringsperiod om 18 i stället för 24 månader, synes helt i linje med den sociala utvecklingen för andra arbetstagargrupper.

Svenska sjöfolksförbundet vitsordar riktigheten av de uppgifter som lämnats i motionerna och uppger, att sjöfolkets organisationer i syfte att förbättra möjligheterna för sjöfolket att hålla kontakt med anhöriga och hemlandet begärt en förkortning av tidsperioden två år till tolv månader och tidsperioden sex månader till två månader. Beträffande arbetsgivarpartens ställningstagande till dessa yrkanden anföres i yttrandet följande:

I de kollektivavtal, som träffades i juni 1962, har överenskommelse träffats mellan de avtalsslutande parterna, varvid Sveriges Redareförening för sin del — och under förutsättning av medverkan från statens sida — godtagit en ändring av tidsperioden två år till aderton månader och tidsperioden sex månader till »skälig tid», med vilket sistnämnda uttryck parterna åsyftat en förkortning av den hittills gällande sexmånadersperioden. Detta medgivande upphör att gälla, därest icke staten före den 1 juli 1963 påtager sig samma utsträckning av förmånerna, som man sålunda på redaresidan är beredd ikläda sig.

Svenska maskinbefälsförbundet uttalar, att strukturförändring inom han-

delsflottan medfört att merparten av fartygen är sysselsatta mellan främmande hamnar och att denna utveckling medfört svårigheter för sjöfolket att uppehålla kontakten med hemlandet, varför det är angeläget att rätten till fri hemresa vidgas. Förbundet berör därefter det av organisationerna framförda kravet på fri hemresa efter tolv månaders tjänstgöring. Avslutningsvis deklarerar förbundet sin anslutning till de i motionerna upptagna förslagen men förklarar, att dessa endast kan ses såsom en temporär lösning i avvaktan på att sjömanslagen blir föremål för en mera omfattande översyn.

Sveriges fartygsbefälsförening påpekar att statsbidrag utgår i Danmark och Norge till hemresa för semester under pågående anställning. Föreningen framhåller vidare, att nuvarande återhållsamma tillämpning av hemresebestämmelsen ogynnsamt påverkat möjligheterna för svenskt sjöfolk i utrikes fart att erhålla semester och att ett vidhållande av denna tillämpning skulle få till följd, att den vid förhandlingarna 1962 vunna nedsättningen av tidsfristen två år till aderton månader skulle gå förlorad för de anställda. En sådan utgång skulle, anför föreningen avslutningsvis, betyda ett allvarligt avbräck i strävandena att genom förbättrade anställningsvillkor söka vidmakthålla en viss andel svenskt sjöfolk på de svenska fartyg som sysselsättes i fart mellan utländska hamnar.

Utskottet

Sjöman å fartyg i utrikes fart är enligt 26 § sjömanslagen i vissa fall berättigad till fri hemresa när han avgår från sin tjänst i annat land än där han är bosatt. Som villkor för åtnjutande av förmånen gäller, att sjömannen skall ha varit i tjänst på fartyget eller hos redaren *två år i följd* och inte haft tillfälle under det senast förflutna året att lämna tjänsten, då fartyget befunnit sig i det land där han är bosatt. Vidare föreskrives att om fartyget beräknas inom *sex månader* uppnå hamn, varifrån hemresan kan ordnas med avsevärt mindre kostnad eller omgång, sjömannen inte är berättigad till fri hemresa, om han inte kvarstår i tjänsten tills fartyget uppnår sådan hamn. Kostnaden för hemresa, beträffande vilken nu angivna förutsättningar är uppfyllda, bestrides av staten och redaren med hälften vardera. Förmånen tillkommer även utländska sjömän i den svenska handelsflottan. Bestämmelserna om fri hemresa anses tillämpliga endast i de fall då sjömannen slutar sin anställning. Denna tolkning har visst stöd dels i lagrummets avfattning, dels i uttalanden under förarbetena till sjömanslagen.

Förevarande motioner syftar till en sådan ändring av 26 § sjömanslagen att förmånen av fri hemresa skall gälla även vid semester eller tjänstledighet. Vidare yrkas att kvalifikationstiden två år sänkes till *aderton månader*

och att den tid av sex månader, som hemresan kan uppskjutas i avvaktan på anlöpan av annan hamn, ändras till *två månader*. Till stöd för sin hemställan åberopar motionärerna de sociala och humanitära skäl, som anfördes vid hemresebestämmelsens tillkomst. Det framhålles, att motsvarande bestämmelse i övriga nordiska länder anses omfatta även hemresa i samband med semester. Motionärerna påpekar vidare, att de ombordanställda som regel endast i begränsad utsträckning erhåller del av de förmåner, som med hjälp av bl. a. skattemedel erbjudes svenska medborgare, och anser det även med hänsyn härtill skäligt att den föreslagna lagändringen kommer till stånd.

Samtliga remissinstanser har tillstyrkt motionerna.

Utskottet finner de av motionärerna åberopade skälen värda beaktande. Redan vid tillkomsten av hemresebestämmelsen intog statsmakterna den ståndpunkten att det var ett allmänt intresse att svenska sjömän hade fasta arbetsförhållanden och att de icke helt förlorade kontakten med hemlandet. Vad som framkommit under ärendets behandling och genom remissyttrandena om utvecklingen inom den svenska handelsflottan under senare år talar för att ifrågavarande förmån bör utvidgas. Härtill kommer att motsvarande bestämmelser — enligt vad som upplysts vid behandlingen av ärendet — i övriga nordiska länder vunnit en vidsträcktare tillämpning än i Sverige. Utskottet biträder därför motionerna. Vid den utvidgning av förmånen som sålunda bör ske, föreligger icke skäl att göra avsteg från den år 1962 antagna principen om likställighet mellan svenska och utländska sjömän.

Tillkomsten av 1952 års sjömanslag har föregåtts av samarbete mellan de nordiska länderna. Med hänsyn härtill anser utskottet det lämpligast att hos Kungl. Maj:t hemställa om erforderliga ändringsförslag. Förslagen bör föreläggas innevarande års riksdag. Med hänsyn till på sjöfartsarbetsmarknaden gällande överenskommelser om fri hemresa anser utskottet det önskvärt, att resor, som företages under tiden från och med den 1 juli 1963, berättigar till ersättning enligt de nya reglerna.

På grund av det anförda hemställer utskottet,

- 1) att riksdagen i anledning av förevarande motioner, nämligen I:166 och II:196, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till årets riksdag om sådan ändring av bestämmelserna i 26 § sjömanslagen, att förmånen av fri hemresa kommer att gälla även då sjöman lämnar fartyget för att åtnjuta semester eller tjänstledighet, varvid samtidigt de i lagrummet angivna tidsfristerna två år samt sex månader bör ändras till aderton månader respektive två månader; samt

2) att motionerna, i den mån de icke kan anses besvarade genom vad utskottet under 1) hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 2 april 1963

På andra lagutskottets vägnar:

JOHN R. ANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herr Nils Elowsson, fru Hamrin-Thorell, fru Carlqvist, fru Gärda Svenson, herrar Lars Larsson, Dahlberg, Hübinette och Erik Filip Petersson;

från a n d r a kammaren: herrar Anderson i Sundsvall, Rimmerfors, fröken Sandell, herr Wahrendorff, fru Eriksson i Ängelholm, fru Svensson i Kungsör, herrar Hamilton och Carlsson i Göteborg.